

Innspill til jordbruksforhandlingene 2018

Arealbruk til korn og gras – fundamentet for matforsyning.

KiOs overordnede posisjoner tilknyttet arealforvaltning og arealbruk som grunnlag for bærekraftig matvaresikkerhet og matvareberedskap, er presentert i vårt innspill til ny stortingsmelding om jordbruket, avgitt februar 2016. Behovet for importvern og markedsbalansering, og prinsippene for ivaretagelse av produksjonsgrunnlaget for en fullverdig norsk verdikjede basert på tilgjengelige arealer til både gras og korn for egnede husdyrpopulasjoner i tillegg til korn, poteter og grønnsaker direkte menneskeføde, er omtalt i dette dokumentet (Vedlegg 1, s. 11 flg.).

KiO er imidlertid også av den oppfatning at det fortsatt er stort behov for å modernisere og vedlikeholde både importvernet og markedsbalanseringssystemet. Verken verdensmarkedet eller matvaremarkedene innenlands er statiske. Mat er et offentlig anliggende, og offentlig kontroll er nødvendig både for å sikre tilgang til mat, og å sikre kvalitet, mangfold og effektiv omsetning i hele verdikjeden. Ikke minst er det behov for å kontrollere utøvelsen av markedsrett i begge ender av markedsregulatorenes verdikjeder. Dette norske reguleringssystemet, med importvern og markedsregulering, har lagt til rette for stor markedsdominans og få aktører både i foredlingsledd og i dagligvareomsetning, og nødvendiggjør offentlig kontroll for å sikre konkurransenøytralitet og samfunnsøkonomisk effektivitet. Dette er nærmere begrunnet i vårt høringsinnspill til Stortingsmelding nr. 11 (2016-2017), avgitt januar 2017 (Vedlegg 2, s. 26 flg.).

Begge dokumentene følger vedlagt.

KiO konstaterer at stortingsbehandlingen av Meld. St. 11 (2016-2017) ryddet opp i det faktum at korn og gras på norske arealer må være startpunktet ved vurdering av landets selvforsyning av mat. Uten norskprodusert korn, poteter og grønnsaker til menneskeføde, og norskprodusert korn og gras til husdyrfôr, blir selvforsyning av vegetabilsk menneskeføde, melk, kjøtt og egg en illusjon. Vi er derfor tilfreds med at Stortingets behandling av meldingen klargjorde at en bærekraftig landbrukspolitikk må legge et helhetsperspektiv til grunn, og at norsk arealbruk må være fundamentet. Den jordbruksproduksjon som Stortinget ønsker av hensyn blant annet til matvareberedskap for befolkningen, kan ikke kamufleres gjennom tekniske beregninger som skjuler at deler av maten er produsert på en ikke fullstendig norsk verdikjede. Adekvate beregninger for selvforsyningsgrad må derfor bygge på at det justeres for importerte fôrvarer.

Sentrale overordnede sitater fra en samlet Næringskomite på dette området er etter KiOs oppfatning (ref. Innst. 251 S (2016-2017), kap. 5):

Komiteen viser til at regjeringen i jordbruksmeldingen varsler at «kostnadseffektiv matproduksjon» er hovedformålet med jordbrukspolitikken. Dette er i tråd med regjeringens politiske plattform.

Komiteen støtter ikke dette som hovedformålet med jordbrukspolitikken, men anser en kostnadseffektiv verdikjede for mat som ett av flere virkemidler for å nå de overordnede målene.

[...]

Komiteen mener at arealressursene er den viktigste ressursen i jordbruket. Kunnskap om bruk og forvaltning av areal og biologiske prosesser er vesentlig for å utnytte disse.

Komiteen viser til innstillingen til jordbruksoppgjøret 2015 (Innst. 385 S (2014–2015)), der en samlet komité sa at «reell økt selvforsyningsgrad er avhengig av at økt matproduksjon skal være med grunnlag i norske ressurser. Dette må legges til grunn ved utforming av landbrukspolitikken».

Komiteen viser til at formålet med å øke matproduksjonen er å øke selvforsyningsgraden, styrke beredskapen og dekke etterspørselen.

Komiteen merker seg at det i meldingen vises til at landbrukspolitikken har fire overordnede mål:

- *Matsikkerhet*
- *Landbruk over hele landet*
- *Økt verdiskaping*
- *Bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser.*

Komiteen støtter at de fire overordnede målene for landbrukspolitikken videreføres, men presiserer at målet om matsikkerhet skal omfatte både matsikkerhet og beredskap.

Dette må etter KiOs oppfatning inkludere en lønnsom kornproduksjon i et langsiktig perspektiv, hvilket også synes å være regjeringens plattform. Regjeringsplattformen av 14.1.2018 lover å styrke den arbeidsdelingen i norsk jordbruk som kanaliseringspolitikken utgjør, og som legger til rette for kornareal på de jordarealer som er best egnet, noe som gir rom for gressbasert husdyrproduksjon i distriktene.

Denne linjen ble klart fulgt opp av statsråd Jon Georg Dale på Kornkonferansen 1. februar 2018. Landbruks- og matministeren uttalte blant annet at markedsmulighetene ligger på korn, på frukt og grønt, og i noen grad på storfe, og at dette betyr tøffere prioriteringer og forsterket kanaliseringsspolitikk. Statsråden understreket prioriteringspoenget som følger (sitat Nationen 1.2.2018): «Alle er for at det skal bli mer lønnsomt med korn, men ikke mindre lønnsomt å drive med noe annet. Det går ikke.»

Det er KiOs oppfatning at en eventuell jordbruksavtale i 2018 må bygge på økt norsk arealbruk til korn, samtidig med at grasarealene utnyttes optimalt der kornproduksjon ikke er regningsssvarende. For å oppnå dette må utvilsomt kornøkonomien styrkes vesentlig. Kornøkonomien har sakkert akterut i lang tid, og rene kornbruk tapte spesielt mye relativt til husdyrbruk som følge av den betydelige underdekningen for økte gjødselkostnader i 2008. 10 år etter at daværende regjering grovt underkompenserte rene kornbruk for priseksplosjonen på kunstgjødsel, bør det være på høy tid å rette opp denne feilen, som bl.a. sterkt bidro til at vederlag til arbeid og egenkapital til «alle kornbruk» i driftsgranskningene for 2009 falt med hele 70 prosent fra året før, fra 212.000 til 64.000 kroner pr. årsverk. Tilsvarende inntektsbegrep for referansebrukene på korn viste selvsagt også dramatiske fall, uten at daværende regjering fant grunn til å korrigere feilen.

- **KiO krever at norsk kornproduksjon gis et vesentlig inntektsløft for å realisere Stortingets mål for arealbruk, matsikkerhet og beredskap, og i tråd med Regjeringens uttrykte mål om å styrke kanaliseringspolitikken. Ansvar for dette påhviler alle de tre avtalepartene.**

Modernisering av markedsbalanseringssystemet

Innst. 251 S (2016-2017) fastsatte også at et godt markedsbalanseringssystem opprettholder trygghet og forutsigbarhet for rasjonell planteproduksjon og husdyrhold over hele landet. Et samvirkebasert markedsreguleringssystem som betjener en effektiv foredlingsindustri er etter KiOs oppfatning helt avgjørende. Det er likevel fortsatt KiOs oppfatning at jordbruket og avtalepartene må ta ansvar for å

etablere sektorgjennomgående prinsipper for markedsbalanseringen, og at reguleringssystemet suppleres med et modernisert lovgrunnlag der statlig kontroll og effektive sanksjonsmekanismer etableres, slik et enstemmig Markedsbalanseringsutvalg anbefalte. Det bør ikke feies under teppet at erfaringene høsten 2016 viste at også kornsektoren trenger dette. Tilstrekkelig offentlig kontrollvirksomhet vil styrke balanseringssystemenes legitimitet og gi alle aktører tillit til konkurransenøytral gjennomføring. Det bør fortsatt utredes om ikke også kornsektoren bør få sitt eget kornsamvirke, uavhengig av innkjøpssamvirket, slik også husdyrsektorene har sine egne salgssamvirker som markedsregulatorer. En modernisert, fleksibel markedsbalansering for korn krever også at målprispunktet for korn flyttes til engrospris ved salg vil videreforedling, og at målprisstrukturen forenkles. Dette er ikke minst nødvendig for at målprisen på korn skal kunne utgjøre det forbrukervern mot høyere prisuttak som målprisenes hovedfunksjon er forutsatt å være.

- **KiO krever at sektorgjennomgående prinsipper nedfelles for markedsbalanseringssystemene, at lovgrunnlaget moderniseres og at offentlig kontroll med normale sanksjonsmekanismer etableres. Som ledd i dette må også kornsektorens målpris- og markedsreguleringssystem normaliseres, herunder med målprispunkt på engrosnivå.**

En helhetlig, bærekraftig matproduksjon

Lønnsom kornproduksjon er fundamentet også for produksjonsfordelingen mellom landsdeler, og dermed for distriktsjordbruket. Kraftfôrets andel av førseddelen øker også i melkeproduksjonen. Dette viser at kraftfôr relativt sett blir billigere enn grovfôr. Økt kornpris er derfor et viktig virkemiddel for å gjøre grasproduksjon lønnsomt, med tilhørende arealbruk og landbruksaktivitet i hele landet.

I senere tid, med krav til økt ytelse ikke minst i melkeproduksjonen, øker også kravet til proteininnhold mv. i kraftfôret, med den konsekvens at norsk korn ikke alene uten videre kan utgjøre tilstrekkelig råvaregrunnlag. For at vi skal kunne oppfylle Stortingets krav til at norsk arealbruk skal være fundamentet for norsk matproduksjon, og ikke minst matvaresikkerhet og beredskap, må den totale produksjonsplattformen ses i sammenheng. Det må legges til rette for, og ved behov styres, slik at norsk husdyrhold kan drives basert på norsk gras og norskprodusert kraftfôr.

I en regulert produksjonsøkonomi basert på markedsøkonomiske prinsipper overfor den enkelte primærprodusent, må det med andre ord sørges for at den ressursbruk som er samfunnsøkonomisk ønskelig, og den ytelse og effektivitet som kan oppnås med slik ressursbruk, også er optimal ressursbruk på mikronivå hos den enkelte selvstendig næringsdrivende primærprodusent for å gi best mulig økonomisk utbytte av dennes produksjonsmuligheter. Hvis ikke vil summen av tilpassinger hos landets selvstendige bønder ikke realisere den ønskede samfunnsmessige måloppnåelsen. Landbrukspolitikken har med andre ord feilet dersom beste økonomiske tilpassing i husdyrproduksjoner innebærer et fôrforbruk som medfører import av kraftfôrråvarer i den grad at norskprodusert gras, korn og andre fôrvekster ikke blir sluttsolet.

Langsiktig bærekraft innebærer også at norske arealressurser må holdes i hevd, ikke minst at matjorda som benyttes til kornproduksjon i de beste dyrkingsområdene ikke utarmes. KiO mener i denne sammenheng at dette er en viktig kostnadsside ved kanaliseringspolitikken, som i enkelte sammenhenger allerede har gått for langt. I tillegg til å satse på proteinrike vekster som erter, åkerbønner og oljevekster i et langsiktig omløp, må også mer grasproduksjon og ikke minst husdyrgjødsel tilbake til kornområdene. Det er agronomisk riktig for å holde landets beste dyrkingsjord i god hevd, og ved å produsere mer på kortreist fôr kan ønsket om lavere kostnader imøtekommes.

Hensynet til miljø og klima trekker i samme retning. Økologisk balanse, gjennom god agronomi, må gi økonomiske resultater på den enkelte gård. Det må i framtida igjen bli lønnsomt å bruke fôrressursene lokalt. Det vil også si i større grad å produsere husdyrprodukter på kraftfôr der kornet er høstet, slik det er for gras og annet grovfôr.

Hele fôrpolitikken for norske husdyr, herunder kanaliseringspolitikken, må derfor opp til vurdering. Med i dette bildet hører også en konsekvensutredning av transportsubsidieringen i norsk landbruk, og det samme gjelder prissystemene for korn og prisnedskrivning av korn til kraftfôr.

- **KiO mener fôrpolitikken for norske husdyr må drøftes nærmere. Herunder fundamentet for kanaliseringspolitikken og korn- og kraftfôrpolitikken, samt avls- og ytelsesmål som i dag er innrettet slik at stadig økende innhold av importerte ingredienser i kraftfôret blir etterspurt.**

Økonomi basert på reelle kostnader

Lønnsom og bærekraftig produksjon krever at både investeringer og innsatt arbeid må gis tilstrekkelig vederlag til at slik ressursinnsats er økonomisk forsvarlig. Det betyr at alt fra grøfting med videre for å holde arealproduktiviteten i hevd, til nødvendige investeringer i maskiner og bygninger, må kunne forrentes, og i tillegg må arbeidsinnsatsen gis rimelige lønns- og arbeidsvilkår. Bondens kapital og bondens arbeid har begge en alternativverdi, og vil finne alternative anvendelser hvis lønnsomheten fortsatt svikter. Dagens unge bønder er mer bevisste på alternativverdien av begge disse ressursene, og vil ha tilfredsstillende avkastning av det de setter inn av arbeid og kapital i drifta.

Jordbrukets inntektsmåling i Totalkalkylen og på referansebrukene forutsetter at bonden stiller med gratis egenkapital. Dette må endres. Vederlag til arbeid og egenkapital kan ikke lenger vurderes samlet. Lønnsevne og egenfinansieringsevne må skilles ad hvis norsk jordbruk skal bli bærekraftig.

Samvirkekapitalen er i en særstilling. Bonden er leverandør av både råvare og egenkapital til sin foredlingsindustri. I dag trekkes all forrentning av denne egenkapitalen inn til fordel for staten gjennom Totalkalkylen. Det er en feil som skyldes at all egenkapitalavkastning utbetales gjennom produktprisene. Hvis bonden hadde solgt all foredlingsindustri til Orkla og blitt aksjeeier der i stedet, ville utbytte av disse aksjene ikke vært jordbruksinntekt. Da må det være feil at det blir råvarepris av alt som skjer i samvirkeindustrien også. Noe av dagens prisdannelse i samvirkekonsernene er nødvendigvis kapitalavkastning til bonde. Bonden har samme alternativverdi på egenkapital som andre industrieiere. Dette er primærproduksjonen uvedkommende. Denne kapitalavkastningen skulle hatt kapitalbeskatning, og må korrigeres ut av grunnlagsmaterialet i Totalkalkylen.

Teknologisk utvikling og større bruk, sammen med høyere foredlingsgrad på sluttproduktene fra bondens industri, er to forhold som innebærer at kapitalinnsatsen i verdikjeden er kraftig økende. Samtidig faller selvsagt mengden innsatt arbeid, som er det bonden skal leve av. Det sier seg selv at en stadig mindre arbeidsinnsats ikke kan fortsette å kryss-subsidiere en stor og økende kapitalinnsats. Det blir som å kreve at arbeidsinntekten til lønsmottakerne skal måtte gå null, fordi bedriftseierne må investere stadig mer kapital i tidsmessig produksjonsutstyr. Det er ikke rettferdig – heller ikke på et gårdsbruk der bondens arbeidsplass er avhengig av at han investerer selv.

KiO forutsetter at den kurs Stortinget har lagt opp til i landbrukspolitikken må bygge på realøkonomisk riktige kostnader basert på at ressursinnsatsen i jordbruket skal kunne repeteres hvert år. En bærekraftig produksjonsstruktur må bygge på at investeringer skal kunne gjenanskaffes, og det må være lønnsom produksjon som skal gi det økonomiske grunnlaget for fremtidige investeringer. I en sunn, markedsbasert næringspolitikk skal investeringstilskudd bare unntaksvis være nødvendig. I

norsk landbrukspolitikk er dette snudd på hodet, noe som viser at produksjonsøkonomien ikke er bærekraftig.

Det følger flere krav til forhandlingsinstituttet av ovenstående:

- **Et sannferdig grunnlagsmateriale for inntektsberegning tilknyttet mat- og fôrproduksjon**
- **Vederlag til arbeid adskilt fra vederlag til kapital**
- **Gjenanskaffingsverdi for nødvendige investeringer**
- **Realrente også på egenkapital på eget gårdsbruk**
- **Korrigerings for egenkapitalavkastning i samvirkebedriftene**
- **Jordleie må behandles som en kostnad for aktive bønder**

Hvis disse kravene ikke kommer på plass, mener KiO at Norges Bondelag og Norsk Bonde og Småbrukarlag må bryte samarbeidet allerede i Budsjettmemnda for Jordbruket.

Samme ultimate krav legger vi til grunn for å avslutte misbruket av prosentregning når det gjelder måling av bondens inntektsutvikling. Et såkalt «inntektsmål» som tilsier at den som har vesentlig lavere inntekt enn andre, skal følge disse i prosentvis utvikling, betyr at man vil sakke kronemessig stadig lengre akterut. Det er uakseptabelt som grunnlag for forhandlinger.

- **KiO understreker at et eventuelt tilbud fra staten som er basert på at «lik inntektsutvikling» skal måles i prosent, må medføre at NB og NBS bryter på tilbudet. Da får Stortinget og regjeringen ta ansvar for landets matforsyning. Bøndene kan ikke fortsette dugnaden med tap.**

Sist men ikke minst må inntektsgapet til andre grupper reduseres kraftig. Alle år kommer ikke med værforhold som gir toppavlinger, og lav rente vil ikke vare evig. Jordbruksinntektene må tåle hverdagen også. En nødvendig tetting av inntektsgapet for kornprodusenter forutsetter et vesentlig løft i kornprisen:

- **KiO krever et netto inntektsløft tilsvarende en prisøkning på 60 øre/kg, pluss/minus korreksjon for endrede produksjonskostnader. Dette som ledd i en nødvendig opptrapping og tetting av inntektsgapet, både internt i jordbruket og i forhold til andre grupper. En vesentlig del av inntektsløftet må komme som kornprisøkning, og med vekt på hvete, der markedet etterspør større volum.**

Disse kravene, og noen oppfølgende punkter, omtales nærmere i det etterfølgende.

John Lilleborge
Styreleder KiO